

Tiina Männistö-Funk, Ainur Elmgren ja Hanna Tyvelä

Eriarvoisuuden ja tasa-arvoisuuden kaupunki

Voisiko paremman kaupungin rakentaa pullasta? Tätä kokeiltiin vuonna 1967, kun muotoilija Kaj Franckin Taideteollisessa oppilaitoksessa ohjaaman Yleisen sommittelun kurssin lopputyönä rakennettiin Helsingin Kallioon väliaikainen leikkikenttä. Kurssilaiset pystyttivät Toisella linjalla sijainneelle tyhjälle tontille kaikenlaista lapsia houkuttelevaa, muun muassa suuren pullaveistoksen. Unkarilaissyntyinen kuvanveistäjä Zoltan Popovits toteutti leikkikentälle taikinasta muovailun kaupungin pienoismallin, joka oli tarkoitettu syötäväksi.

Kaisu Savola on tuoreessa design-historian väitöskirjassaan tarkastellut Franckin kurseja ja niiden oppilastöitä osana 1960- ja 1970-luvulla herännyttä tietoisuutta suunnittelun sosiaalisesta ja ympäristöllisestä vastuusta.¹ Väliaikainen leikkikenttä oli monella tapaa tyypillinen aikansa hanke. Se pureutui ongelmalliseksi koettuun kaupunkiympäristöön ja lähestyi yhtä ryhmää, jonka erityisesti ajateltiin kärsivän ympäristön ankeudesta: työläiskaupungin osan lapsia. Ratkaisuehdotukset ovat outoudessaan riemasuttavia: Romuautoja lapsille! Syötävä veistos! Vain kolme päivää avoinna oleva leikkikenttä!

Jo ennen 1960- ja 1970-luvun murrosaikaa kaupungeja oli hahmotettu kahden vastakkaisen diskurssin kautta: Yhtäältä kaupunki kasvavine väestöineen nähtiin epähygieenisenä, ahtaana ja luonnottomana tilana ihmiselle, varsinkin haavoittuvammille ryhmille, joiden käytöstä asiantuntijat tutkivat kaupunkiympäristön ja kehityksen aiheuttamana oireiluna. Toisaalta kaupunki

näyttäytyi mahdollisuutena luoda suunnittelun keinoin parempaa yhteiskuntaa ja mahdollisuutena yksilöille löytää yhteisöjä ja luoda elinvoimaisia alakulttuureita.

Tämän teemanumeron artikkelit tarkastelevat 1900-luvun yhteiskunnallisten kehityskulkujen ja pyrintöjen kietoutumista kaupunkihistoriaan politiikan, suunnittelun, tieteen, julkisen keskustelun ja asukkaiden kokemusten näkökulmista. Yhdessä ne luovat laajan katsauksen siihen, millaista eriarvoisuutta kaupungeissa on havaittu ja millä keinoilla siihen on pyritty tarttumaan.

Kaupunkien eriarvoisuuden historia on täynnä ongelmakohtia, keskusteluja ja interventioita, joista monet toistuvat myös omassa ajassamme muodossa tai toisessa. Samalla tämä historia on myös vieras maa, jossa vilisee sekä toteutuneita pyrkimyksiä ja hitaasti eteneviä kehityskulkuja että toteutumatta jääneitä visioita, unohtuneita uhkakuvia ja mahdollisia tulevaisuuksia.

Teemanumeron idea syntyi Keiden kaupunki-hankkeen pohjalta, ja numeron toimittajat ovat hankkeen tutkijoita. Keiden kaupunki -hanke on Koneen Säätiön rahoittama ja dosentti Tiina Männistö-Funkin johtama hanke, joka käynnistyi vuoden 2021 alussa. Se tarkastelee suomalaisten kaupunkien historiaa, nykypäivää ja tulevaisuutta tasa-arvon ja oikeudenmukaisuuden näkökulmasta historiantutkimuksen ja taiteen keinoin. Tutkimuksellisesti hanke perehtyy erityisesti kaupunkirakentamisen murrosaikaan 1960–1970-luvuilla sekä siihen liittyneisiin kes-

1. Kaisu Savola, *“Disrespectful Thoughts About Design.” Social, Political and Environmental Values in Finnish Design, 1960–1980.* Aalto University 2023.

kusteluihin kaupunkitilasta ja tasa-arvosta. Tutkijoiden lisäksi hankkeessa on mukana sarjakuvataiteilija Tiitu Takalo, joka on piirtänyt tämän teemanumeron kansikuvan.

Erot, aatteet ja eriarvoisuus kaupunkihistoriassa

Kaupungistuminen on ollut yksi vahvimmin ihmisten arkielämään vaikuttaneista maailmanlaajuisista kehityskuluista viimeistään 1900-luvulta lähtien. Se on tuonut mukanaan niin mahdollisuuksia kuin ongelmiaakin. Eriarvoisuuden tutkijoiden mukaan kaupungistuminen on lisännyt taloudellista ja sosiaalista eriarvoisuutta, johon puuttumiseen kaivattaisiin vahvempia poliittisia toimia.² Kuten yhteiskuntatieteilijä Iris Marion Young on todennut, kaupungit ovat paikkoja, joissa yhteiskunnan eri ryhmät, erot, ristiriidat ja tarpeet kiteytyvät. Poliittisen oikeudenmukaisuuden lähtökohdaksi ei siksi voi ottaa yhden ryhmän näkökulmaa eikä toisaalta kuvitelmaa kaupungista yhtenä yhteisönä.³

Keskustelu kaupungistumisen megatrendistä ja siihen reagoimisesta suuntaa yleensä katsetta vain nykyhetken ja tulevaisuuteen. Historiantutkimuksella on kuitenkin mahdollisuus valottaa nykyhetken keskusteluja nostamalla esiin niiden pitkät juuret. Myös menneisyyden kaupungeissa on etsitty suunnittelun keinoin ratkaisuja yhteiskunnallisiin kysymyksiin ja pohdittu sosiaalisia ongelmia niin yksilöiden, yhteisöjen kuin yhteiskunnankin näkökulmasta. Ratkaisuja tavoitteleva suunnittelu ja politiikka ovat toisinaan luoneet uusia pulmatilanteita.

Kaupunkien tutkimus on monitieteistä ja kaupunkien historian tutkimus on saanut vaikutteita esimerkiksi yhteiskuntatieteiden mutta myös kaupunki- ja yhdyskuntasuunnittelun ja

■ Kuva 1. Pullaveistos Toisella linjalla 1967. Kuvassa ilmeisesti veistoksen tekijä Zoltan Popovits viimeistelemässä teostaan. Kuva: Aalto-yliopiston arkisto.

arkkitehtuurin perinteistä. Suomalainen sosiaali- ja yhteiskuntahistorian tutkimus on jo kauan ottanut huomioon kaupunkien vähävaraisen ja työläisten elinolot.⁴ Tämän perinteen näkökulmat risteävät erilaisten vähemmistöjen historiankirjoituksen, sukupuolihistorian sekä lasten, nuorten ja vanhusten historian kanssa.⁵ Suoraan eriarvoisuuden ja oikeudenmukaisuuden teemoihin liittyvät myös kaupun-

2. OECD, *Metropolitan Century. Understanding Urbanisation and Its Consequences*. Organization for Economic Cooperation & Development 2015.

3. Iris Marion Young, *Justice and the Politics of Difference*. Princeton University Press 1990, 251.

4. Esim. Heikki Waris, *Työläisyhteiskunnan syntyminen Helsingin Pitkäsillan pohjoispuolelle*. Suomen historiallinen seura 1934; Tauno Perälä, *Turun esikaupungit ja niiden aiheuttamat ongelmat ensimmäiseen maailmansotaan mennessä*. Turun yliopisto 1951; Pertti Haapala, *Tehtaan valossa. Teollistuminen ja työväestön muodostuminen Tampereella 1820–1920*. Vastapaino 1986.

5. Kirsi Vainio-Korhonen, *Käsin tehty. Miehelle ammatti, naiselle ansioiden lähde. Käsiyötuotannon rakenteet ja strategiat esiteollisessa Turussa Ruotsin ajan lopulla*. Suomen Historiallinen Seura 1998; Panu Pulma, Kasvun katveessa. Teoksessa Harry Schulman, Panu Pulma, Seppo Aalto (toim.) *Helsingin historia vuodesta 1945. Osa 2. Helsingin kaupunki 2000*, 113–340; Kirsi Saarikangas, Nuorten lähiöt. Teoksessa Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen (toim.) *Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 909. Suomalaisen kirjallisuuden Seura 2003, 397–417; Anu Lahtinen, Sini Ojala & Kirsi Vainio-Korhonen, *Naisten kaupunki. Turkulaisten naisten historiaa*. Turun Historiallinen Arkisto 61. Turun Historiallinen Yhdistys 2010.

kien asuntopulan ja asunnottomuuden sekä köyhyyden ja sosiaalisen syrjäyttämisen historiaa koskevat tutkimukset.⁶ Nämä eri kaupunkilaisryhmiä ja kaupunkielämän ilmiöitä käsittelevät tutkimukset rikastavat ja osin haastavatkin sitä yleiskuvaa ja hyödyllistä perustutkimusta, jonka paikallishistorian perinteeseen kiinnittynyt kaupunkihistoria suomalaisista kaupungeista tarjoaa.

Toinen vahva tutkimuksellinen perinne kaupunkien historiassa keskittyy arkkitehtuurin, suunnittelun ja rakentamisen näkökulmiin. Tässä tutkimusperinteessä käsitellään usein pyrkimyksiä rakentaa parempia, mahdollisesti myös tasa-arvoisempia tai oikeudenmukaisempia kaupunkeja tarkastelemalla joko yksittäisiä suunnittelijoita tai laajempia kehityskulkuja. Suomessa erityisesti 1900-luvun rakennushistoriaa, ja myös rakennussuojelun historiaa, on tarkasteltu rinnan kaupungistumisen ja rakennusteollisuuden sekä hyvinvoinnin ja valtion kehityksen kanssa.⁷

Oma osa-alueensa on monitieteinen lähiötutkimus. Sosiologisen lähiötutkimuksen uranuurtajana pidetään Matti Kortteisen teosta *Lähiö* vuodelta 1982. Kortteinen selvitti uusiin lähiöihin muuttavan väestön elämäntapojen muutosta.⁸ Tekniikan ja teollisuuden yhteiskuntahistorian näkökulmasta tärkeä klassikko on vuonna 1994 julkaistu Johanna Hankosen tutkimus *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta*. Teoksessa Hankonen avaa monipuolisesti niitä aatteita ja kehityskulkuja, jotka johtivat 1950–1970-luvuilla uusien asuinympäristöjen, lähiöiden syntymiseen. Hän huomauttaa, että suunnittelun yhteiskunnallisen ja materiaalsen merkityksen korostuessa suun-

nittelijat toteuttivat myös ideologista tehtävää, joka oli valitun kehityssuunnan luonnollistaminen.⁹ Lähiöitä on tutkittu myös diskursiivisina konstruktioina. Kuten Irene Roivainen on todennut, vuosina 1955–1967 sekä ihannoitiin että irvailtiin uusia lähiöhankkeita “uljaan uuden maailman” kangastuksina.¹⁰

Kaupunkien suunnittelun ja hallinnoinnin historiassa on monia esimerkkejä siitä, miten tietyt kehitykset ja toimintatavat on pyritty esittämään neutraaleina, yleispätevinä ja arvovapaina. Usein tällaisen luonnollistamisen piilottama rakenteellinen epätasa-arvo on tullut esiin jonkin uuden ryhmän tullessa mukaan toimintaan tai vaatiessa oikeuksiaan, kuten monet tämän teemanumeron artikkeleista tuovat esiin.

Samalla tavoin esimerkiksi kaupunkien liikennesuunnittelua on usein pidetty neutraalina ihmisten liikkumisen mahdollistajana. Varjoon ovat helposti jääneet ne arvot ja oletukset, jotka toimintaa ovat ohjanneet sekä se, keiden näkökulmasta yleispäteviksi arvioituja tavoitteita on asetettu.¹¹ Erilaiset pyrkimykset ja kamppailut materialisoituvat kaupungeissa ja näkyvät esimerkiksi rakennussuojelua ja kaupunkiluontoa koskevan julkisen keskustelun historiassa.¹² Oikeudenmukaisuus ja epäoikeudenmukaisuus kaupungeissa ei ole pelkästään ajatuksia ja aatteita, vaan kouriintuntuvasti seiniä, katuja, puistoja ja parkkipaikkoja.

Teemanumeron artikkelit

Kati Katajisto tutkii Helsingin kaupunginvaltuuston pöytäkirjojen kautta aikaa, jolloin eriarvoi-

6. Esim. Jouko Siipi, Pääkaupunkiyhteiskunta ja sen sosiaalipolitiikka. Teoksessa Ragnar Rosén (toim.) *Helsingin kaupungin historia V osa, ensimmäinen nide*. Helsingin kaupunki 1962, 139–379; Antti Malinen. *Perheet ahtaalla. Asuntopula ja siihen sopeutuminen toisen maailmansodan jälkeisessä Helsingissä 1944–1948*. Väestöliitto 2014; Kirsi Vainio-Korhonen, *Musta-Maija ja Kirppu-Kaisa. Seksityöläiset 1800-luvun alun Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2018.

7. Esim. Kirsi Saarikangas, *Asunnon muodonmuutoksia. Puhtauden estetiikka ja sukupuoli modernissa arkkitehtuurissa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2002; Pinja Metsäranta (toim.) 1900-luvun kaupunkisuunnittelu, jälleenrakennus ja modernismi. Teoksessa *Linnoista lähiöihin. Rakennetut kulttuuriympäristöt Suomessa*. Museoviraston rakennushistorian osaston julkaisuja 33. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura & Museovirasto 2010, 210–231; Harri Hautajärvi (toim.) *Rakennetun Suomen tarina*. Rakennustieto 2017; <https://www.rakennettuhuvinvointi.fi/fi/> (30.10.2023).

8. Matti Kortteinen, *Lähiö. Tutkimus elämäntapojen muutoksesta*. Otava, 1982.

9. Johanna Hankonen. *Lähiöt ja tehokkuuden yhteiskunta. Suunnittelujärjestelmän läpimurto suomalaisten asuntoalueiden rakentumisessa 1960-luvulla*. Otatiето 1994, 474.

10. Irene Roivainen. *Sokeripala metsän keskellä. Lähiö sanomalehden konstruktiona*. Helsingin kaupungin tietokeskus, Tutkimuksia 1999:2.

11. Ks. Tiina Männistö-Funk, Kävelevien naisten kaupunki. Sata vuotta sukupuolta Turun kaduilla. Teoksessa Topi Artukka, Jarkko Keskinen & Taina Saarenpää (toim.) *Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa*. Sigillum 2018, 79–96.

12. Esim. Aura Kivilaakso, *Suojelevat sanat. Puu-Käpylän kaavoituksesta esimerkkinä vaikuttavasta kulttuuriympäristön asiantuntijaviestinnästä*. Turun yliopisto, 2017; Marjaana Niemi, “Kaupunkiluontoa vaalivat kaikki”. Kiistely vihreästä kaupunkitilasta Helsingissä 1960- ja 1990-luvuilla. Teoksessa Inkeri Vähä-Piikkiö (toim.) *Viherrakenne ja kaupunkisuunnittelu*. Helsingin kaupunki 2018, 72–79.

suus konkretisoitui monella tavalla kunnallisessa päätöksenteossa ja pakotti ristiriitaisten intressien edustajia yhteistyöhön. Vuosina 1919–1921 kaupunginvaltuuston piti toimia sovittelemalla ja sopimalla, juuri verisesti päättyneen sisällissodan jälkeen. Artikkelit tuo esiin, miten kaupungin asioiden hoitamista oli Helsingin kaupunginvaltuustossa pidetty epäpoliittisena, kunnes yleinen ja yhtäläinen kunnallinen äänioikeus toi valtuustoihin työväenluokan edustajia ja naisia. Seurannut neuvottelu paljasti valtuuston tekemien ratkaisujen poliittisen luonteen mutta myös sen, miten keskeinen asia kokemus vaikutusmahdollisuuksista oli eri ryhmille.

Essi Jouhki ja Veera Moll tarkastelevat artikkelissaan leikkikenttiä Jyväskylässä ja Oulussa kaupunkiympäristöön luotuna leikin ympäristöinä 1950–1960-luvulla. Monipuolisen tutkimusaineiston kuten muistitiedon, valokuvien ja raporttien kautta piirretty kuva siitä, mihin leikkikenttien rakentamisella pyrittiin, millaisia mahdollisuuksia ne tarjosivat ja miten ne koettiin. Leikkikenttien tarkastelussa on usein korostunut aikuisten näkökulma ja turvallisuushakuisuus, jota on kritisoitu lapsia eristäväksi. Muistitieto nostaa kuitenkin esiin vaihtoehdoisen näkökulman. Leikkikentät tarjosivat kaupunkien lapsille tilallisen ulottuvuuden, joka oli erityisesti rakennettu heidän hyvinvointiaan ajatellen ja joka tarjosi pohjan monenlaiselle omaehtoiselle toiminnalle.

Annukka Sailo osoittaa 1960- ja 1970-luvun Yhdysvalloissa käytyjen monitieteisten asian tuntijakeskustelujen kautta, kuinka modernissa kaupungissa eriarvoisuuden muodot kiteytyvät ahtauden ongelmaan. Sailo keskittyy tutkimuksessaan ympäristöpsykologiaan ja kaupunkisosiologiaan sekä näihin tieteenaloihin vaikuttaneeseen eläintutkimukseen. Sailo osoittaa, että ahtaus ja siitä seuraavat huolet väestöpsykologisesta oireilusta nousivat kaupunkitutkimuksen keskeiseksi aiheeksi juuri 1960-luvulla, jolloin kaupunkien asukastiheys oli todellisuudessa laskemassa. Eriarvoisuuden ja ahtauden suhdetta jouduttiinkin arvioimaan uudelleen. 1970-luvulla varsinkin sosiologit alkoivat esittää näkökulmia tiiviin kaupunkirakentamisen hyödyistä.

Arja Turunen käsittelee artikkelissaan Yhdistys 9:n sisällä toimineen asumisryhmän toimintaa. Ryhmä kritisoi erityisesti lähiörakentamista sukupuolten tasa-arvon näkökulmasta. Ratkaisuksi se ehdotti erilaisia kollektiivipalveluja ja

tiivimpää rakentamista. Yhdistys 9 toi sukupuolen kategorian keskusteluun, jota kaupunkisuunnittelun periaatteista ja tavoitteista käytiin. Kuten Turunen osoittaa, tavoitteena ei ollut vain naisten vapauttaminen ja asettaminen samalle viivalle miesten kanssa. Sukupuolisen epätasa-arvon ja sen varaan rakennettujen ympäristöjen katsottiin vahingoittavan myös miehiä ja lapsia. Turunen jäljittää asumisryhmän ajatusten yhteyksiä samanaikaisiin ja edeltäviin keskusteluihin lähiöistä, sukupuolesta ja asumisesta. Hän tutkii myös sitä, mikä vaikutus asumisryhmän toiminnalla oli. Toisin kuin monet muut Yhdistys 9:n vaatimuksista, kaupunkisuunnittelua koskevat parannukset jäivät toteuttamatta.

Ainur Elmgren tarkastelee artikkelissaan sitä, miten suomalaisessa lehdistössä ja muussa julkisessa keskustelussa käsiteltiin ruotsalaisia niin kutsuttuja ABC-lähiöitä, joiden oli tarkoitus yhdistää työ, asuminen ja palvelut omavaraiseksi kokonaisuudeksi. 1950-luvulla rakennettua Vällingbytä ja 1960-luvun alussa valmistunutta Farstaa seurattiin Suomessa sekä hyvinä että huonoina esimerkkeinä. Niihin peilattiin ja verrattiin suomalaisten kaupunkien kehitystä niin suunnittelun kuin sosiaalisten kysymysten osalta. Elmgren pohtii utopian käsitteen avulla suunnittelu-uskoa ja yhteiskunnallisen tasa-arvoon pyrkimistä sekä molempien arvostelua. Lähiöitä koskevassa keskustelussa ihaileva ja sarkastinen diskurssi olivat jännitteisessä suhteessa. Lähiöiden arkipäiväistymisessä ja arkisten ongelmien raportoinnissa piili myös myöhemmän ”ongelmalähiö”-diskurssin siemen.

Teemanumeron kolme lyhyempää tekstiä tarkastelevat kukin sitä, miten historiantutkimus auttaa havaitsemaan nykyisiä rakennetun ympäristön oikeudenmukaisuuskysymyksiä ja tarttumaan niihin. Iida Kalakosken ja Riina Sirénin katsauksessa käsitellään sitä, millaisen roolin rakennussuojelua koskeva lainsäädäntö on 1960-luvulta lähtien antanut rakennuksia käyttävien ihmisten toimijuudelle. Heidän huomionsa mukaan käyttäjät ovat olleet säädöskielessä mukana vain välillisesti. Rakennusten käyttäjien toimijuuden korostaminen rakennussuojelussa voisi olla tie suurempaan sosiaaliseen kestävyYTEEN.

Puheenvuorossaan Anna Koivukoski nostaa esiin historiallisen näkökulman esteettömyyskeskusteluun ja korostaa normien purkamisen ongel-

mallisuutta. Pitkän aikavälin tarkastelu osoittaa normien keskeisyyden, kun halutaan luoda yhdenvertaista rakennettua ympäristöä. Hanna Tyvelän kolumni puolestaan vie lukijan vierailulle vuoden 1921 Naisten asuntopäiville. Tyvelä arvioi, olisiko sadan vuoden takaisista ehdotuksista hyötyä nykyaikaväestön suunnittelussa.

Murrosajoja ja muuttuvia näkökulmia

Teemanumero alkaa ja päättyy 1900-luvun alkupuolen kaupunkiympäristön tasa-arvoisuuden kysymysten tarkasteluun. Painopisteenä näiden välissä on sotien jälkeinen murros aika, jota tarkastellaan neljässä artikkelissa. Lisäksi katsausartikkeli sekä puheenvuoro ulottavat tarkastelun nykyiselle vuosisadalle. Näin piirtyy esiin noin sadan vuoden kaari eriarvoisuuden kysymyksiä ja tasa-arvoisuuden pyrkimyksiä kaupunkien sosiaalisessa ja rakennetussa ympäristössä.

Kaupunki ei ole yksiselitteinen käsite ja sen määritelmät ovat myös historiallisesti muuttuvia. Tämä on vaikuttanut kaupunkihistorian painopisteisiin niin, että huomio on keskittynyt suuriin ja vanhoihin kaupunkeihin. Taajaväkiset, kaupunkimaiset yhdyskunnat ja pienet kaupungit eivät ole saaneet yhtä paljoa huomiota.¹³ Kovin pienissä kaupungeissa ei tämänkään teemanumeron puitteissa liikuta, mutta monessa artikkelissa ollaan kaupunkien laitamilla ja melko väljissä kaupunkiympäristöissä. Esimerkiksi Jouhkin ja Mollin artikkelin leikkikenttämuistoissa nousevat esiin kenttää ympäröivät metsät ja hiljaisuus kaupunkiympäristön ominaisuuksina.

Myös eriarvoisuus ja tasa-arvo sekä niiden rinnakkaiskäsitteet ovat käsitteinä aikaan sidottuja ja merkityksiltään vaihtelevia. Artikkelien aikalaislähteissä esiin nousevia kaupunkeihin liittyviä käsitteitä ovat ainakin demokratia, tasa-arvo, solidaarisuus, yhteisöllisyys, hyvinvointi, esteettömyys, yhdenvertaisuus ja utopia. Teemanumerossa Kati Katajiston ja Arja Turusen artikkelit sekä Anna Koivukosken puheenvuoro paneutuvat historiallisen tarkastelun kautta siihen, mitä eri käsitteillä on tarkoitettu ja millaisia konkreettisia vaikutuksia niiden viitoittamalla työllä on ollut.

Käsitys siitä, että kaupunkisuunnittelussa elettiin murros aikaa 1950-luvulta 1970-luvulle

saakka, kukoisti suunnitteluun liittyvässä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Murros aikaa leimasi perustavanlaatuisen ristiriita: yhteiskunnassa tapahtuvat mullistukset tekivät ihmisten elämästä helpompaa, mutta aiheuttivat uusia pahoinvoinnin muotoja. Kaupunkikehityksen ja yhteiskunnan muutoksen myötä nousi esiin myös uusia vähemmistöryhmiä, joiden tarpeita ei ollut huomioitu tarpeeksi hyvin. Toteutuneet hankkeet, kuten esimerkiksi omavaraisiksi suunnitellut uudet lähiökaupungit, kohtasivat kovaa arvostelua, jos ne eivät kyenneet täyttämään suunnittelijoiden lupauksia.

Teemanumerossa asemoidaan suomalaista kaupunkikeskustelua kansainvälisten vaikutteiden kentälle. Annukka Sailon artikkeli esittelee yhdysvaltalaisen ahtauskeskustelun monitieteisiä vaikutteita. Sailo osoittaa, miten ahtauden demonisoinnista siirryttiin kohti tiiviimmän kaupunkirakentamisen hyväksyntää 1960–1970-lukujen taitteessa. Suomalaisessa kehityksessä ja julkisessa keskustelussa näkyivät varsinkin yhdysvaltalaiset ja brittiläiset vaikutteet. Ainur Elmgren osoittaa tässä numerossa, miten näiden lisäksi Ruotsissa toteutetut omavaraiset esikaupunkihankkeet toimivat hyvinvointivaltion suunnittelu-uskon pienoismallina ja vertauskuvana Suomessa.

Eri ryhmien tarpeet kaupungeissa ovat historiallisesti nousseet esiin ja keskusteluun hieman eri aikoina. Teemanumeron artikkeleissa käsitellään yhteiskuntaluokkien ja sukupuolten välistä tasa-arvoa ja pyrkimyksiä sosiaaliseen kontrolliin eri aikakausina (Turunen, Katajisto), taloudellista ja rodullista segregatiota (Sailo) sekä lähiönuoria ja kaupunkilaislapsia suunnittelun ongelmana (Jouhki & Moll, Elmgren). Toimijoista ja lähdemateriaalista riippuen on annettu tilaa tietyille näkökulmille ja jätetty tosia varjoon, esimerkiksi lehdistössä. Erityisen vaikutusvaltaisen ryhmän osallisuutta kaupunkisuunnitteluun kuvastaa kansainvälinen asiantuntijakeskustelu (Sailo, Tyvelä, Turunen, Kalakoski & Sirén) ja asiantuntijakeskustelujen representaatiot julkisessa keskustelussa (Elmgren).

Tutkimuksemme käsittelevät eri näkökulmia myös osallisuutta yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelussa. Millaisiksi eri ryhmien tarpeet

13. Tanja Vahtikari, Matti O. Hannikainen & Samu Nyström, Kaupunkihistoria. Monet menneisyydet, uudet tulkinat. *Historiallinen Aikakauskirja* 117(2019), 135–136.

kuvitellaan ja kuullaanko heitä itseään asiassa? Kaupunkien suunnittelu ja kaupunkien asioista päättäminen tuottaa representaatioita kaupunkilaisten ryhmistä ja näiden tarpeista, esimerkiksi kunnallispolitiikassa (Katajisto), lainsäädännössä (Koivukoski, Kalakoski & Sirén) ja yhdyskuntasuunnittelussa (Jouhki & Moll, Turunen, Tyvelä). Tasa-arvon, oikeudenmukaisuuden ja hyvän elämän toteuttaminen, ovat sidottuja oman aikansa tulkintoihin ja edellytyksiin.

Lopuksi

Teemanumeron puitteissa jää väistämättä näkökulmia käsittelemättä. Tasa-arvoon pyrkivän kaupunkisuunnittelun kritiikillä on pitkä historia, ja myös tutkimuksessa olisi syytä pureutua tähän vielä enemmän. Muista tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta koskevista nousevista aiheista ja tutkimuskohteista mainittakoon vähemmistöt kaupunkien asukkaina, kaupunkiluonto sekä eläimet.

Tämän teemanumeron taiteellisenä vastinparina Keiden kaupunki -hanke järjesti 19.8.–24.9.2023 kutsunäyttelyn nimeltä Utopiakaupunkia etsimässä – Searching for a Utopian City. Tiitu Takalon kuratoima näyttely järjestettiin Tampereella Kulttuuritalo Laikon Galleriassa. Näyttelyssä kahdeksan ammattitaiteilijaa sekä ryhmä Sara Hildén -akatemian nuoria taiteilijoita tutki omia unelmakaupunkejaan eri näkökulmista.

Näyttely nosti esiin monia sellaisia näkökulmia, jotka eivät tässä teemanumerossa ole keskiössä, mutta jotka ovat kiinnostavia kaupunkihistorian kannalta. Niissä pohdittiin esimerkiksi nuorten, vanhusten, maahanmuuttajien, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen, seksityöläisten ja luonnon paikkaa sekä mahdollisuuksia kaupungeissa.

Saako luonto olla kaupungissa myös häiritsevää? Mikä on kodin ja kaupungin suhde, ja kenellä on lupa kotiutua kaupunkiin? Millaista mainontaa hyväksymme julkisissa kaupunkitiloissa? Mikä on suunnittelun ja omaehtoisuuden suhde? Näihin pohdintoihin voisi myös historiantutkimuksella olla paljon annettavaa.

■ Kuva 2. Osa Keiden kaupunki -hankkeen Utopiakaupunkia etsimässä näyttelystä, joka oli syksyllä esillä Tampereen kulttuuritalon Laikon galleriassa. Kuvassa Nina Mutikin ja Väinä Räsänen työt, joissa käsitellään yhtäältä luonnon ja toisaalta queerin läsnäoloa. Kuva: Ainur Elmgren.

Tekniikan historian dosentti **Tiina Männistö-Funk** on akatemiatutkija Suomen historian oppiaineessa Turun yliopistossa. **Sähköposti:** tiiman@utu.fi

Pohjoismaiden historian dosentti **Ainur Elmgren** toimii historian ja yhteiskuntaopin yliopistonopettajana Oulun yliopiston kasvatustieteiden ja psykologian tiedekunnassa. **Sähköposti:** ainur.elmgren@oulu.fi

FM **Hanna Tyvelä** on historian väitöskirjatutkija Tampereen yliopistossa. **Sähköposti:** hanna.tyvela@tuni.fi